

FORNMINNESINVENTERING PÅ HAVETS BOTTEN

Artikeln var införd i nr 9 /80 av SMF-Nytt, organ för bl a Sveriges Museiman-
naförbund och bör ses som en inlägg, av intresse för Meddelandens läsare.

Länderna runt Östersjön, speciellt Sverige, som har den största delen, har
nyckeln till "världens förnämsta undervattensarkeologiska skattkammare." Ut-
trycket är myntat av chefen för Statens sjöhistoriska museum, Per Lundström,
för elva år sedan i förordet till handboken "Arkeologi under vatten (Cederlund/
Lövsstrand). Det har inte mindre fog för sig i dag.

Anledningen är den, att Östersjöns temperatur och salthalt inte tillåter härj-
ningar av den beryktade skeppsmasken/borrmusslan (Teredo navalis). Skeppsvrak
kan i lyckliga fall stå skrovhela på botten i åtminstone 300-400 år. Och även
om de inte är så väl bevarade som "Vasa" kan de bevarade skrovdelen göra det
jämförelsevis lätt att på botten lokalisera vraket och bestämma tillhörighet-
en för fynd ur last och utrustning. Betydelsen av detta för forskningen kan
knappast överskattas, eftersom i andra hav förstörelsen i det överväldigande
flertalet fall varit total. Eftersom Östersjöns sjötrafik i högsta grad varit
internationell kan fartygskonstruktioner, laster och utrustning inte bara till-
föra oskattbar kunskap om handel, innovationsförlopp och samhällsstruktur i
Östersjöområdet, utan även i andra delar av Europa.

Även konstruktioner av annan typ än skeppsvrak är jämförelsevis välbevarade: t ex hamninstallationer, fiskeredskap och pålspärrar. Och avlagringar i hamnarna kan förväntas innehålla välbevarat organiskt material.

I en tid när betydelsen av dendrokronologin ofta framhävs är det av särskilt intresse med de stora kvantiteterna bevarat trä under vattnet.

Men det gäller också att lokalisera vraken. Härvidlag har hittills framförallt fiskare och sportdykare spelat den största rollen. Fiskare har fastnat i vraken med sina redskap och någon dykare har fått nys därom och gjort nedstigningar på den utpekade platsen. Detta har rört sig om mycket fåtaliga och slumpvisa insatser. Medan det mest fullständiga registret över förlisningar i landet, på Statens sjöhistoriska museum, upptar maximalt 7,000 förlisningar (antalet kan utan tvekan tiodubblas) uppgår antalet registrerade vrak blott till några hundratal.

Någon systematisk insats på det här området kan inte heller, av naturliga skäl, göras av ideella krafter. Men betydelsen av att fiskare kunnat peka ut jämförelsevis väl lokaliserade områden är oskattbar: totalgenomsökning av större områden är av tidskäl orimligt krävande och ger i allmänhet inga resultat. Fisket och andra sjönärningar är i vår tid utsatta för stora omställningar. Den muntliga tradition som utgjort basen för de upptäckter som faktiskt har gjorts, är stadd i total upplösning. Det är således mycket brådskande att nedteckna och utnyttja de förhållandevis rika rester som ännu lever vidare.

Ett pilotprojekt, bedrivit längs Norrlandskusten med stöd av Statens sjöhistoriska museum 1975-79 har registrerat ca 3,500 marinarkelogiskt intressanta objekt. En uppskattning av takten i traditionernas nuvarande försvinnande visar att det inom tio år oåterkalleligen kommer att vara för sent. Det vore därför synnerligen angeläget med en fortsättning för inventeringen. En uppfattning om de registrerade objektens relativa antal och betydelse kan kanske åstadkommas genom en jämförelse med de på land inmärkta fornlämningarna. Fornminnesinventeringen på Riksantikvarieämbetet har, generöst räknat, för närvarande ca 15,000 fornlämningar upptagna för de aktuella Norrlandslänen (alltså inte bara vid kusten). Detta är baserat på förstagångsinventering. Med ca 3,500 objekt upptas således 15-20 % av det totala antalet. Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering, för närvarande uteslutande sysselsatt med registrering av fornminnen på land för den ekonomiska kartan har ca 10-15 fast anställda och ett 80-tal säsongsanställda under fältperioden.

Någon systematisk inventering av fornlämningar under vatten bedrivs överhuvudtaget inte.

Givetvis är jag medveten om att ämbetets arbete är ett led i ett större kartverk och dessutom att det möter stora svårigheter att i inventeringsskedet nöjaktigt redovisa det maritima materialet på samma sätt. Men en obalans av detta slag framstår ändå som märklig. Särskilt som den översiktliga muntliga inven-

teringen inte tillnärmelsevis kräver så stora resurser. Norrlandsinventeringen bedrevs av en person under fyra fältsäsonger. Resten av Östersjökusten kan beräknas kosta maximalt tre fältsäsonger på två personer(eller tre)! Allt under förutsättning att arbetet kan bedrivas koncentrerat och utan detaljlokalisering i fält. Det är en bit som under och efter Norrlandsinventeringen helt bedrivs av sportdykare i samarbete med museer och andra berörda.

Christer Westerdahl